‘HUILEND HEB IK ME AANGEMELD’_

Een onderzoek naar studiekeuzeprocessen in het hoger onderwijs

Martijn Peters en Mariëlle Verhoef

M.m.v. Christel Vissers, Dick Grievink, Astrid van Dael en Gabriël van Boekel

1 juni 2021

HAN_UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING **5**

1 STUDIEKEUZEPROCESSEN – DE THEORIE **8**

1.1 Loopbaancompetenties en de matchingsgedachte 9

1.1.1 Loopbaancompetenties van Kuijpers en Meijers 9

1.1.2 De grootte van het keuzeaanbod en de keuzeparadox 11

1.2 Keuzes maken: hoe doen we dat? 12

1.2.1 De rol van informatie en kennis 12

1.2.2 De rol van heuristieken en denkfouten 13

1.2.3 De rol van framing 14

1.2.4 Sociale normen 15

1.2.5 De rol van emoties 16

1.3 Hoe ziet het studiekeuzeproces er uit? 17

1.3.1 Motivatie 17

1.3.2 Cognities versus emoties 19

1.3.3 Beroepskeuzerijpheid 19

1.3.4 Commitments en binding 20

1.4 Conclusies op basis van de literatuur 21

2 STUDIEKEUZEPROCESSEN – DE PRAKTIJK **24**

2.1 Ophalen van verhalen - werkwijze 24

2.2 Analyse van de verhalen - opbrengst 26

2.2.1 De blijvers 26

2.2.2 De stoppers 28

2.2.3 Overige thema's 30

3 CONCLUSIES OP BASIS VAN DE VERHALEN **31**

BIJLAGE A. NARRATIEF ONDERZOEK: STORYTELLING. WAT BRENGT HET ONS? **33**

Foto omslag van Elijah O'Donnell, rechtenvrij verkregen via www.pexels.com

INLEIDING

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek dat is uitgevoerd door medewerkers van de Academie Educatie van de HAN. Het doel van het onderzoek was meer inzicht te krijgen in het ***studiekeuzeproces*** van eerstejaars studenten. Het onderzoek is gefinancierd vanuit het Regionaal Ambitieplan (RAP) rondom aansluitmanagement van de HAN.
Het RAP is een programma dat erop gericht is om meer grip te krijgen op aansluitingsvraagstukken in het eerste jaar van het Hoger Beroepsonderwijs, onder andere door een betere ketensamenwerking en aandacht voor een bewuste studiekeuze. Het onderzoek is een vervolg op een pilot die is uitgevoerd in het studiejaar 2018/2019 bij de tweedegraads lerarenopleiding Economie.

Het onderzoek is uitgevoerd in het schooljaar 2019/2020 onder 1e-jaars studenten van verschillende opleidingen, maar met name van de 2e-graads lerarenopleidingen, de PABO en Learning en Development in Organisations. Op basis van eigen data (HAN-MEET, cohort 2018/2019) weten we dat ongeveer 40% van de studenten op de HAN uitvalt in het eerste jaar. In veel gevallen ligt hieraan een verkeerde studiekeuze ten grondslag.

Medewerkers van de Academie Educatie hebben het onderzoek uitgevoerd. Vanuit het managementteam is de studentadviseur aangesloten. Het onderzoek is verder uitgevoerd door twee onderzoekers, docenten van de tweedegraads lerarenopleiding en de opleiding L&D en een beleidsmedewerker van de Academie Educatie. Daarmee is het onderzoek geïnitieerd vanuit twee lijnen die samen kwamen, namelijk vanuit de interesse van de studentadviseur (studentperspectief) en vanuit het belang van onderzoek naar betere aansluiting en studiekeuze.

Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te verwerven in het studiekeuzeproces en de redenen voor studenten om kort na de start van een opleiding te stoppen met de opleiding. Uitval in het hoger onderwijs is een algemeen voorkomend probleem; er is veel bekend over de problematiek, met name in

[1] Foto van Olya Kobruseva, rechtenvrij verkregen via www.pexels.com

kwantitatieve zin. Met dit onderzoek willen we bijdragen aan een rijker beeld van de problematiek van uitval, vooral in het eerste jaar, maar ook uitval in latere jaren. Hierdoor is gekozen voor een meer specifieke benadering waarmee we willen inzoomen op de verhalen van studenten, vooral rondom het studiekeuzekeuzeproces.

Relevantie voor de onderwijspraktijk

Er is de laatste jaren relatief veel aandacht voor het studiekeuzeproces van studenten. De aandacht voor het studiekeuzeproces in het hoger onderwijs komt voornamelijk voort uit de problematiek rondom uitval. Er is al langere tijd sprake van relatief veel uitval: uit recente cijfers blijkt bijvoorbeeld dat van de studenten die aan een hbo-opleiding beginnen ongeveer 38% het hoger onderwijs verlaat zonder diploma, waarvan 16% al na één jaar is uitgevallen[2]. Een van de belangrijkste redenen voor uitval lijkt het maken van een verkeerde studiekeuze[3]. Jongeren lijken in toenemende mate onder druk te staan bij het maken van een juiste studiekeuze. Deze druk neemt toe om twee redenen: ten eerste is er sprake van een toenemend aanbod. In vergelijking met enkele decennia geleden is het aantal mogelijke studies enorm gegroeid, wat de keuze voor de juiste opleiding niet makkelijker maakt. Daarnaast speelt de invoering van het sociaal leenstelsel naar alle waarschijnlijkheid een grote rol in de toegenomen druk op een juiste studiekeuze. Het maken van een verkeerde studiekeuze heeft voor veel studenten grote - met name financiële - consequenties. In tegenstelling tot eerdere generaties ligt de druk bij de huidige generatie studenten op het direct maken van de juiste studiekeuze. Dit lijkt niet alleen gevolgen te hebben voor het proces van studiekeuze zelf, maar ook voor het studentenwelzijn in het algemeen[4].

Het maken van een verkeerde studiekeuze leidt verder niet alleen tot uitval, maar ook tot switchgedrag. Dit wordt om verschillende redenen als problematisch beschouwd, vaak vanwege organisatorische en financiële overwegingen: studenten moeten wachten tot een volgend instroommoment of hebben extra voorzieningen of begeleiding nodig om tussentijds in te stromen. Studenten lopen aan tegen verschillen in planning en opbouw van de oude en de nieuwe opleiding, met name als zij tussen verschillende domeinen switchen[5].Ook hebben switchers gemiddeld een langere verblijfsduur in het onderwijs dan studenten die niet switchen[6]. Een langere verblijfsduur heeft gevolgen voor de bekostiging die de onderwijsinstelling ontvangt, maar soms ook voor de studiefinanciering van de student. Ten slotte blijkt uit verschillende bronnen dat de kans op uitval groter is onder switchers[7]en dat domeinen waarin veel geswitcht wordt een grotere uitval kennen (Meijers e.a., 2010).

2Inspectie van het Onderwijs. (2020). De Staat van het onderwijs 2020. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
3 Warps, J. (2012). Adviezen voor studiekiezers op basis van de Startmonitor. Conclusies en aanbevelingen op basis van jaarlijks onderzoek naar studiekeuze en studiesucces. Nijmegen: ResearchNed
4Dopmeijer, J. M. (2021). Running on empty: The impact of challenging student life on wellbeing and academic performance.
[5]Meijers, F., Kuijpers, M &Winters, A. Leren kiezen / kiezen leren. 's-Hertogenbosch/Utrecht, Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO).
[6]Switchgedrag in het mbo, hbo en wo. Gedownload van www.onderwijsincijfers.nl
[7]Platform beleidsinformatie, juni 2015. Thema analyse. Switchgedrag in het mbo, hbo en wo.

Leeswijzer

In dit onderzoek wordt verder ingezoomd op het studiekeuzeproces van studenten. Allereerst wordt ingegaan op theorie rondom studiekeuze: hierin gaan we met name in op een dynamische benadering van het begrip studiekeuze en de relatie met loopbaancompetenties. Ook wordt nader ingegaan op theorie rondom keuzeprocessen in het algemeen. Vervolgens wordt verslag gedaan van de dataverzameling die heeft plaatsgevonden in het schooljaar 2019/2020. Hierin wordt ook de koppeling gemaakt met de besproken theorieën over (studie)keuzeprocessen. In het laatste hoofdstuk worden conclusies en aanbevelingen voor de praktijk besproken. Ten slotte beschrijven we in de bijlage onze eigen leerervaringen die we hebben opgedaan tijdens dit onderzoek.

1 STUDIEKEUZEPROCESSEN – DE THEORIE

In dit hoofdstuk zal verkend worden wat er bekend is over het studiekeuzeproces. Het oriëntatieproces dat veel jongeren doorlopen met betrekking tot hun studiekeuze kent vaak een grillig verloop. Het lijkt bovendien mogelijk dat in één keer goed kiezen misschien wel een utopie is. Tom Luken[8] is zelfs van mening dat dé juiste keuze überhaupt niet bestaat. Meerdere keuzes kunnen volgens Luken leiden tot een goede uitkomst, maar ook een goed onderbouwde keuze kan mislukken of een slecht onderbouwde kan juist wel lukken.

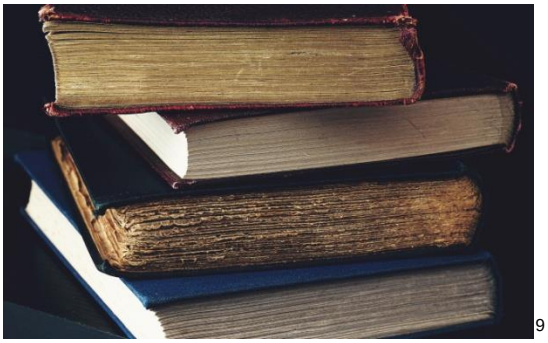
[9]

In dit theoretisch kader zullen we nader ingaan op de voornaamste theorieën rondom het studiekeuzeproces. We bespreken verschillende inzichten in het studiekeuzeproces, maar ook keuzeprocessen in meer algemene zin.

In veel studies naar het studiekeuzeproces wordt de studiekeuze benaderd als een afgebakende gebeurtenis: de studiekeuze is een beslissing die plaatsvindt op één moment, en dat moment is specifiek aan te wijzen. Hierin is echter onderbelicht dat het studiekeuzeproces niet stopt op het moment dat een student aan een opleiding begint. Voor veel studenten blijkt dat het beeld dat ze van tevoren hadden van hun opleiding niet klopt; in dat geval gaan studenten hun keuze heroverwegen[10]. Ook kan studievoortgang een rol spelen; op het moment dat studenten moeite hebben met het niveau van de opleiding, of weinig studiepunten halen, dan kan dat ook leiden tot twijfel. Hiermee is de studiekeuze dus niet terug te herleiden naar één specifiek moment, maar gaat het over een proces, waarin gebeurtenissen vóór, tijdens en ná de start van de opleiding deze keuze beïnvloeden[11].
Op basis van inzichten uit met name de ontwikkelingspsychologie willen we daarom nader inzoomen op studiekeuze als een ***dynamisch proces.***

Hieronder worden eerst kort de belangrijkste theorieën rondom studiekeuze besproken. Vervolgens gaan we nader in op theorie die beter past bij de dynamische benadering van het studiekeuzeproces. Het gaat hier om theorie over zowel studiekeuze als om keuzes maken in meer algemene zin.

[8] In: Román, A. & Wijk, van, B. (2012). De middenweg tussen blijven en uitvallen: switchen; Verkenning van de effecten van switchen tussen de domeinen in het mbo (bol niveau 4). 's-Hertogenbosch/Utrecht, Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO).
[9] Foto van Suzy Hazelwood, rechtenvrij verkegen via www.pexels.com
[10] Verhoef, M. (2019). Switchgedrag van mbo studenten. Onderzoeksverslag. Doetinchem, Graafschap College.
[11] Slijper, J. (2017). En wat kan ik dan later worden? Een onderzoek naar het studiekeuzeproces van juridische hbo-studenten. Rijksuniversiteit Groningen.

1.1 Loopbaancompetenties en de matchingsgedachte

Jongeren zitten op het moment van hun studiekeuze nog volop in een proces van identiteitsontwikkeling, het proces van studiekeuze hang hier sterk mee samen. In een *statische* benadering van het studiekeuzeproces is studiekeuze een uitkomst van een match tussen persoonlijke interesses en capaciteiten en verschillende loopbaanmogelijkheden. Deze statische benadering van het studiekeuzeproces doet echter geen recht aan de inzichten uit de ontwikkelingspsychologie. Verder blijkt uit verschillende studies naar de ontwikkeling van het brein, dat vooruit kunnen zien en het inschatten van de gevolgen van een keuze, een vaardigheid is die nog niet goed ontwikkeld is op de leeftijd waarop jongeren hun beroepskeuze moeten maken (Jolles)[12]. Dit kan betekenen dat het studiekeuzeproces voor jongeren niet een puur rationele afweging is. Toch wordt het studiekeuzeproces vanuit de theorie vaak als een rationeel proces benaderd. Dominant in deze benadering van het studiekeuzeproces is de theorie van Kuijpers en Meijers[13].

1.1.1 Loopbaancompetenties van Kuijpers en Meijers

Binnen de theorie van Kuijpers en Meijers nemen ***loopbaancompetenties*** een centrale plek in. Kuijpers onderscheidt op basis van haar proefschrift vijf loopbaancompetenties (capaciteitenreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken)[14].

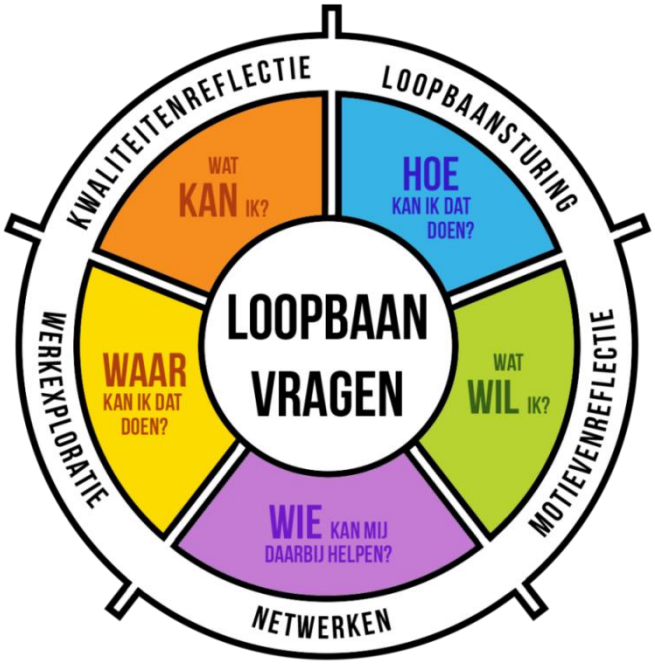

Afbeelding loopbaancompetenties Marinka Kuijpers, afbeelding verkregen via https://www.zeeuwseambities.nl/wat-is-lob/

[12]Jolles, J. (2017). Het tienerbrein. Amsterdam University Press.

[13]Kuijpers, M. & Meijers, F. (2009). *Studieloopbaanbegeleiding in het hbo: mogelijkheden en grenzen.* Den Haag: De Haagse Hogeschool, Lectoraten en Onderzoek.

[14]Kuijpers, M.A.C.T. (2003). *Loopbaanontwikkeling: onderzoek naar 'Competenties'.* Dissertatie. Universiteit Twente: Enschede.

De theorie van Kuijpers en Meijers impliceert dat deze loopbaancompetenties zullen leiden tot een betere oriëntatie en dus zullen leiden tot minder uitval en switchgedrag op de vervolgopleiding. Deze theorie is breed geïmplementeerd in het Nederlandse onderwijs: in het vmbo is het een verplicht onderdeel van het onderwijs, waar de school zelf invulling aan kan geven, maar wat vastgelegd moet worden in het plan van toetsing en afsluiting (PTA). In het mbo is LOB wettelijk onderdeel van de drievoudige kwalificering. De manier waarop LOB wordt vormgegeven moet als resultaatverplichting worden vastgelegd in de onderwijs- en examenregeling (OER). Voor de student geldt een inspanningsverplichting, geen exameneis. In het hbo is LOB niet expliciet geïntegreerd, maar wordt het meestal als onderdeel van de studieloopbaanbegeleiding (SLB) beschouwd. De NVAO toetst LOB/SLB aan de hand van twee criteria in het beoordelingskader, maar deze criteria zijn vooral gericht op het bevorderen van studievoortgang en het faciliteren van het behalen van leerresultaten, niet op het ontwikkelen van loopbaancompetenties. Daarmee is het een keuze van de onderwijsinstelling om hier aandacht aan te besteden.

De loopbaancompetenties van Kuijpers en Meijers hebben dus binnen het onderwijs een dominante positie verworven. Hiermee zijn ze deels verworden tot een doel op zichzelf binnen met name het vmbo en het mbo. Tegelijkertijd kunnen we constateren dat hiermee de ***matchingsgedachte*** rondom studiekeuze nog steeds dominant is; wanneer de jongere voorzien wordt van de juiste informatie over mogelijke opleidingen en dit matcht met zijn eigen interesses en capaciteiten, dan zal dit leiden tot een ‘juiste’ studiekeuze. Deze matchingsgedachte is bijvoorbeeld ook terug te zien in bij de invoering van de studiekeuzecheck in het hoger onderwijs in 2014; onderzoek toont echter aan dat de studiekeuzecheck in het hbo niet leidt tot minder uitval[15].

De wijze waarop de loopbaancompetenties in vmbo en mbo worden geïmplementeerd en ook de invoering van de studiekeuzecheck in het hoger onderwijs kunnen we zien als voorbeeld van een statische benadering van de studiekeuze. Wanneer de ‘match’ klopt is er sprake van een passende studiekeuze; die match komt voort uit voldoende informatie over interesses, capaciteiten en informatie over passende opleidingen. De loopbaancompetenties helpen bij het maken van deze match. Er wordt in deze benadering echter geen rekening gehouden met de ontwikkeling van de identiteit in deze levensfase of de ontwikkeling van het brein. De statische benadering wordt nog eens versterkt door de invoering van het sociaal leenstelsel, waarin nog meer nadruk is komen te liggen op het maken van ‘de juiste studiekeuze’.

Door de statische benadering, waarin de nadruk ligt op de match en de dominantie van de loopbaancompetenties worden er hoge eisen gesteld aan jongeren. Daarnaast zijn er kanttekeningen te plaatsen, niet alleen als het gaat om de rol van identiteitsvorming, maar ook als het gaat om de

15 Warps, J., Nooij, J., Muskens, M., Kurver, B., & van den Broek, A. (2017). De studiekeuzecheck: landelijk onderzoek naar de uitvoering en de opbrengsten van de studiekeuzecheck. Nijmegen: Researchned.

rationaliteit die deze benadering impliceert. Mensen hebben in het algemeen moeite om rationele keuze te maken[16], en dit geldt zeker voor jongeren. Dit heeft onder andere ook te maken met de keuzeparadox.

1.1.2 De grootte van het keuzeaanbod en de keuzeparadox

Het hebben van ***keuzemogelijkheden*** is belangrijk voor mensen. Het bevestigt hun gevoel van autonomie, wat een belangrijke factor is voor hun motivatie om tot actie te komen en ook voor hun geluksgevoel. In onze huidige maatschappij zijn er echter enorm veel keuzes te maken, uit een vaak groot aanbod. Honderden series op Netflix, twintig soorten appels in de supermarkt, tientallen merken en modellen spijkerbroek in de winkel en ook heel veel mogelijke banen, beroepen en opleidingen.

Volgens sommige wetenschappers maakt dat onze autonomie en daarmee onze motivatie en geluk niet groter, maar juist kleiner. Schwartz (2016)[17] noemt dit de ***'keuzeparadox'***: " *in ons streven naar geluk, zoeken wij naar zoveel mogelijk keuzevrijheid, terwijl een overdaad aan keuzes ons geluk ook ondermijnt".* Volgens Schwartz leidt het hebben van teveel keuzemogelijkheden tot negatieve uitkomsten, zoals;

- Keuzeverlamming: door het grote aanbod aan opties, voelen we ons verward en overweldigd, wat maakt dat we uiteindelijk helemaal geen keuze meer maken.
- Ontevredenheid: de hoeveelheid keuzemogelijkheden maakt dat we onszelf makkelijker de schuld kunnen geven van een verkeerde keuze. We krijgen makkelijker spijt en rekenen onszelf dat aan, waardoor de tevredenheid na het maken van een keuze daalt. Het probleem is echter dat we nooit zullen weten of een andere keuze beter was geweest, zonder dit uit te proberen. De onzekerheid hierover en de wetenschap dat er een betere optie had kunnen zijn, kan voor sommige mensen lastig zijn.

De theorie van de keuzeparadox bouwt voort op het beroemde 'jam-experiment'[18], waarin klanten in een supermarkt ofwel konden kiezen uit een aanbod van 24 jams (de ene dag) of uit een aanbod van zes verschillende jams (de andere dag). Hoewel het grote aanbod meer belangstelling trok, werd er van het kleine aanbod tien keer meer gekocht.

De keuzeparadox legt deels de problematiek rond studiekeuze bloot. Want omdat het aantal keuzemogelijkheden groot is, kan keuzeverlamming en ontevredenheid ook bij het maken van de juiste studiekeuze een rol spelen.

---

[16]Den Boer, P. (2009). Kiezen van een opleiding: van ervaring naar zelfsturing. Canitbedone? Intreerede in het kader van het lectoraat Keuzeprocessen bij ROC West Brabant. ROC West Brabant
[17]Ontleend aan website, geraadpleegd op 15-03-21: https://www.leidenpsychologyblog.nl/articles/paradox-of-choice
18 Iyengar, S.S. & Lepper, M.R. (2000). When choice is demotivating: can one desire too much of a good thing? Journal of Personality and Social Psychology, 2000, Vol. 79, No. 6, 995-1006.

1.2 Keuzes maken: hoe doen we dat?

Het maken van een studiekeuze is een belangrijke keuze. Maar hoe ziet keuzes maken er meer in algemene zin uit? Hoe doen we dat? Dat is een vraag waarop het definitieve antwoord nog niet gevonden is. Binnen de psychologie zijn de inzichten op dit gebied de laatste jaren drastisch veranderd.

In de 'cognitieve revolutie' van de jaren tachtig werd vooral nadruk gelegd op de mens als informatieverwerkend wezen, waarbij het brein werd vergeleken met een computer. De eerder beschreven matchingsgedachte sluit hier goed bij aan. Eind vorige eeuw kwam met de 'affectieve revolutie' het inzicht dat emoties en intuïtie ook een belangrijke rol spelen bij het maken van keuzes. Nu maken we de 'neurowetenschappelijke revolutie' mee, waarin de focus ligt op hoe keuzeprocessen zich op neurologisch en biologisch niveau voltrekken in het brein. Ook wordt er veel onderzoek gedaan naar de rol van het onbewuste, waarbij sommige wetenschappers zelfs stellen dat vrije wil (en dus het kunnen maken van eigen keuzes) helemaal niet bestaat. Zo gaat Dijksterhuis (2016)[19] uit van de veronderstelling dat mensen kiezen op basis van intuïtie en eerder opgedane informatie die al in het brein aanwezig is en dan hun keuzes achteraf onderbouwen met argumenten.

1.2.1 De rol van informatie en kennis

In de eerder genoemde 'cognitieve revolutie' werd er van uitgegaan dat de mens rationeel keuzes maakt: hij heeft ***stukjes informatie*** en die weegt hij af om tot een oordeel te komen, waarna hij een besluit neemt. Deze veronderstelling is nog steeds zichtbaar in beleid. De beleidsmaker voorziet ons van informatie over de gevaren van verzadigd vet en te veel suiker en verwacht dat mensen dan de keuze zullen maken om 'verkeerde' voedingsproducten niet meer te nemen. De praktijk blijkt anders, mensen kopen massaal snoep, chips, kant-en-klaar maaltijden, frisdrank en alles wat het Voedingscentrum verder nog afraadt.

Ook in studiekeuzevoorlichting is dat te zien: we geven uitgebreide informatie over de studie en het toekomstige beroep en verwachten dat de aankomende studenten opleidingen met elkaar vergelijken en de juiste keuze maken. Ook hier is de praktijk anders. Zo komt uit onderzoek van Evers[20] onder vmbo leerlingen, naar voren dat het zoeken van informatie de leerling niet altijd zekerder maakt van zijn keuze. Alleen informatie van internet heeft een positieve invloed: vierdejaars vmbo leerlingen worden door gebruik van het internet wel zekerder van hun keuze. Open dagen blijken vooral een goed middel om een leerling te laten kiezen voor een bepaalde school, niet zozeer voor een bepaalde opleiding. Verder blijkt uit ervaring dat studenten die voortijdig afhaken, vrijwel altijd aangeven dat de studie heel

[19] Dijksterhuis, Ap, Prometheus, 2016. Het slimme onbewuste.

[20] Evers, W. (2006). Succesvol kiezen. Onderzoek naar het studiekeuzegedrag van vmbo leerlingen. ROC van Twente.

anders was dan zij hadden verwacht (Verhoef, 2019)[21]. Kennelijk is er dus niet een één op één relatie tussen informatie aan de voorkant en de uitkomst aan de achterkant.

1.2.2 De rol van heuristieken en denkfouten

Informatie helpt bij het maken van keuzes, maar dezelfde informatie leidt bij verschillende mensen tot verschillende keuzes. Een van de redenen daarvoor is dat mensen gebruik maken van ***heuristieken*** en dat hun informatieverwerkingsproces wordt vertekend door bepaalde ***denkfouten***.

Heuristieken zijn als het ware 'cognitieve snelkoppelingen' die ons brein gebruikt om snel beslissingen te nemen. Met deze snelle vuistregels kunnen keuzes sneller gemaakt worden dan via een uitgebreid denkproces, waarin alle argumenten voor- en tegen worden afgewogen. Het brein heeft simpelweg geen tijd om alle grote en kleine beslissingen die dagelijks genomen moeten worden, uitgebreid te behandelen. Het toepassen van heuristieken bespaart daardoor veel tijd en energie voor het brein, wat nodig is om de grote hoeveelheid informatie die het op zich af krijgt, te kunnen verwerken. Het risico hierbij is echter dat er bepaalde vertekeningen optreden (denkfouten of 'cognitive biases') die de keuze beïnvloeden. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld 'commitment' of gebondenheid: men heeft al een (voorlopige) keuze gemaakt en staat daardoor niet open voor nieuwe informatie, of alleen voor informatie die de voorlopige keuze al bevestigt.[22]

Een ander voorbeeld is de 'status quo bias', waarbij mensen de voorkeur geven aan de huidige situatie, omdat de nadelen van de nieuwe optie zwaarder wegen dan de voordelen. Bovendien hebben mensen een voorkeur voor het 'nu': liever nu een beloning dan in de toekomst. Ook zijn mensen die zich een toekomstige situatie voorstellen (een nieuwe studie bijvoorbeeld) geneigd te redeneren vanuit de huidige situatie. Ze houden weinig rekening met het feit dat voorkeuren en omstandigheden kunnen veranderen. Deze manier van denken wordt 'projection bias' genoemd (Loewenstein et al, 2003)[23].

[21] Verhoef, M. (2019). Switchgedrag van mbo studenten. Onderzoeksverslag. Doetinchem, Graafschap College.
[22] Heuristiek / Bias: Welke vuistregel gebruik je? | Mens en Samenleving: Psychologie (infonu.nl) / What are 'heuristics'? — Economy (ecnmy.org) /
[23] In:Tiemeijer, W.L. (2011). Hoe mensen keuzes maken. De psychologie van het beslissen. Amsterdam, Amsterdam University Press.

1.2.3 De rol van framing

Een factor die de keuze beïnvloedt, is ***'framing'***, de manier waarop de informatie gepresenteerd wordt. Een voorbeeld uit klassiek onderzoek van Tversky en Kahneman (1981) illustreert goed dat een andere formulering een andere keuze teweeg kan brengen (zie kader voor het voorbeeld).

Tversky en Kahneman legden het volgende dilemma voor aan een groep proefpersonen:

Stel dat je land geconfronteerd wordt met een uitbraak van een zeldzame Aziatische ziekte, waarvan verwacht wordt dat hieraan 600 mensen zullen overlijden. Er zijn twee medische behandelingen om de ziekte te bestrijden, die de volgende consequenties hebben.

1. Bij het volgen van behandeling A wordt van 200 mensen het leven gered.
2. Bij het volgen van behandeling B is er een kans van een derde dat van alle 600 mensen het leven wordt gered en een kans van tweederde dat van niemand het leven wordt gered.

Gevraagd naar hun voorkeur voor een behandeling kozen de meeste mensen voor behandeling A.

Vervolgens werd hen de volgende keuze voorgelegd:

1. Bij het volgen van behandeling A zullen 400 mensen sterven.
2. Bij het volgen van behandeling B is er een kans van een derde dat niemand zal sterven en een kans van tweederde dat alle 600 mensen zullen sterven.

Objectief gezien is dit dezelfde keuze als die van daarnet, met dezelfde uitkomsten, maar nu kozen de meeste mensen voor behandeling B.

In het beschreven voorbeeld is de formulering in de eerste variant gericht op het aantal mensen dat gered kan worden, in de tweede ligt de focus op het aantal dat zal sterven. Het menselijk brein is er op gericht verlies te voorkomen of minimaliseren, dus mensen zijn eerder bereid een risico te nemen bij het vooruitzicht van een negatieve uitkomst, dan wanneer zij een positieve opbrengst verwachten. Tversky en Kahneman[24] noemen dat 'verliesaversie'. Het psychologisch nadelige effect van verlies is veel groter dan het psychologisch positieve effect van winst van gelijke omvang. Het brein is geneigd negatieve informatie zwaarder te wegen dan positieve informatie en negatieve informatie wordt ook nog eens diepgaander verwerkt. Baumeister et al (2001) onderzochten een breed spectrum van onderwerpen en vonden steeds – of het nu ging om een eerste indruk of het effect van een belangrijke levensgebeurtenis – dat het negatieve sterker benadrukt werd en meer invloed had dan het positieve.

Dat betekent echter niet dat in de voorlichting over studies alleen positieve informatie moet worden verstrekt. Verschillende onderzoeken laten zien dat studenten ook behoefte hebben om geïnformeerd te worden over de minder prettige aspecten van een bepaalde studie. In een onderzoek van UMP Research/EM onderzoek[25] geeft 86,7% van de bevraagde vmbo leerlingen aan ook de minder positieve

[24]In:Tiemeijer, W.L. (2011). Hoe mensen keuzes maken. De psychologie van het beslissen. Amsterdam, Amsterdam University Press.
[25]Garritsen, Karin, UMP Research/EM Onderzoek/Contentvisie, maart 2019. Het kiezen van een MBO opleiding: hoe doen ze dat toch? Kwantitatief onderzoek onder toekomstige MBO scholieren in opdracht van het Graafschap College.

dingen van een opleiding te willen weten. Evers[26] stelt eveneens dat waarheidsgetrouwe voorlichting belangrijk is en dat eerstejaars mbo die de verkregen informatie goed vonden aansluiten bij de praktijk, zich sterker verbonden voelden met hun opleiding.

1.2.4 Sociale normen

Het gedrag van mensen wordt voortdurend beïnvloedt door hun sociale omgeving: familie, vrienden en collega's, maar ook personen met een autoriteitsfunctie. De mening en het gedrag van anderen die belangrijk zijn voor ons, kunnen onze keuze beïnvloeden: mensen passen hun gedrag aan op basis van waargenomen normen van een bepaalde groep. Bewust of onbewust leidt informatie over het gedrag of de mening van anderen, tot aanpassing van het eigen gedrag of de mening. De 'focus theory of normative conduct' van Cialdini et al (1990), maakt daarbij onderscheid tussen ***twee typen sociale normen***: injunctieve normen en descriptieve normen. Een ***injunctieve norm*** geeft weer wat de meerderheid in een groep goedkeurt of afkeurt, een descriptieve norm wat die meerderheid normaal doet. Zo kan de meerderheid het kopen van goedkope kleding afkeuren, omdat het gemaakt wordt onder slechte arbeidsomstandigheden (injunctief), maar het toch doen, omdat veel anderen dan ook doen (descriptief) (Joergens, 2006).

Descriptieve normen spelen een rol bij het maken van de 'juiste' keuze. De waarneming dat veel vrienden een bepaald product hebben gekocht, kan leiden tot de verwachting dat dit product een goede kwaliteit zal hebben en daardoor een goede aankoop zal zijn[27]. De descriptieve norm beschrijft wat 'normaal' is. Als de meeste mensen iets doen, dan is dat 'bewijs' dat dit verstandig is om te doen. Dat zorgt voor een snelle en doorgaans effectieve manier om te bepaalde wat de goede keuze is (zie ook de passage over heuristieken) (Cialdini, 1988)[28]. Bij injunctieve normen gaat het meer om de verwachting dat een bepaalde keuze zal bijdragen aan de sociale relatie: de perceptie dat anderen vinden dat een bepaalde keuze gemaakt moet worden, leidt naar verwachting tot sociale goedkeuring door die anderen[29]. Injunctieve normen geven niet aan wat er gedaan wordt, maar wat er gedaan zou moeten worden. Niet voldoen aan de norm kan leiden tot sociale sancties (bijvoorbeeld afkeuring). Vaak is datgene wat goedgekeurd wordt hetzelfde als wat gedaan wordt, maar er kunnen verschillen zijn[30].

De invloed die een bepaalde sociale norm heeft, hangt af van de mate waarin iemand zich identificeert met een bepaalde groep. Hoe sterker de mate van identificatie is, hoe meer de normen van deze groep

[26]Evers, W. (2006). Succesvol kiezen. Onderzoek naar het studiekeuzegedrag van vmbo leerlingen. ROC van Twente.
[27] Spanning, van, L. (2016). Marketing met injunctieve en descriptieve sociale normen. Onderzoek naar de invloed van sociale normcommunicatie op aankoopintentie. Masterthesis. Graduate school of communication, Universiteit van Amsterdam.
[28] In: Cialdini, R.B., Reno, R.R. & Kallgren, C.A. (1990). A Focus Theory of Normative Conduct: Recycling the Concept of Norms to Reduce Littering in Public Places. Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 58, No 6, 1015 – 1026.
[29] Spanning, van, L. (2016). Marketing met injunctieve en descriptieve sociale normen. Onderzoek naar de invloed van sociale normcommunicatie op aankoopintentie. Masterthesis. Graduate school of communication, Universiteit van Amsterdam.
[30] Cialdini, R.B., Reno, R.R. & Kallgren, C.A. (1990). A Focus Theory of Normative Conduct: Recycling the Concept of Norms to Reduce Littering in Public Places. Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 58, No 6, 1015 – 1026.

attitudes en gedrag beïnvloeden (Terry &Hogg, 1996)[31]. Bij studiekeuzeprocessen moet daarom de invloed van leeftijdgenoten niet onderschat worden. Kessels e.a[32]. onderschrijven het nut van peer-to-peer contact bij studiekeuze. Contactmomenten tussen studenten zijn volgens hen belangrijke ijkpunten in het proces van loopbaanbegeleiding. Ook in een onderzoek in opdracht van het Graafschap College benadrukken decanen voortgezet onderwijs en mbo het belang van zogenaamde peer-to-peer contacten. Studenten weten zelf als geen ander welke informatie van belang is en kunnen zich goed verplaatsen in de belevingswereld van de jongere leerlingen[33].

1.2.5 De rol van emoties

Het menselijk brein kent aan alles wat waargenomen wordt een positieve of negatieve emotionele waarde toe, nog voordat er bewust over nagedacht is (Zajonc,1980)[34]. Alles wat daarna over ditzelfde wordt waargenomen, wordt automatisch beoordeeld in het licht van die eerste waardering. Het is zelfs aannemelijk dat later verkregen informatie meer wordt gebruikt voor het achteraf onderbouwen en rechtvaardigen van een gemaakte keuze, dan als basis voor een nog te maken keuze. Het besluitvormingsproces is in feite een vorm van wat Kunda (1990)[35] benoemt als ‘motivated reasoning’: een redeneerproces dat beïnvloed wordt door de wens om op een bepaalde uitkomst uit te komen. Mensen zoeken naar ‘bewijzen’ van de juistheid van hun gewenste keuze en zien tegenargumenten over het hoofd (Klayman en Ha,1987)[36].

De ***rol van emoties*** bij jonge mensen tot een jaar of vijfentwintig is daarbij nog sterker dan bij ouderen. Pas rond het vijfentwintigste jaar is de prefrontale cortex, het buitenste deel van de hersenen, volgroeid. Juist door dit deel worden de zogenaamde ‘executieve vaardigheden’ aangestuurd (Sitskoorn, 2016)[37]. Dit zijn vaardigheden als kunnen plannen, gevolgen van acties inschatten, emoties reguleren en besluiten nemen. Dat roept de vraag op in hoeverre mensen op de leeftijd dat zij een studie- en beroepskeuze maken, daadwerkelijk in staat zijn hiertoe. Volgens Jelle Jolles[38] is het zo dat adolescenten gerichte steun en sturing nodig hebben van docenten en ouders, om te leren wat de beste aanpak of keuze is. De omgeving is daardoor van groot belang bij het keuzeproces.

---

[31] In: Spanning, van, L. (2016). Marketing met injunctieve en descriptieve sociale normen. Onderzoek naar de invloed van sociale normcommunicatie op aankoopintentie. Masterthesis. Graduate school of communication, Universiteit van Amsterdam.

[32]Kessels, J., Beschuyt, P., e.a. (2016). De loopbaangerichte intake: duurzame keuzes maak je samen. Loopbaan Oriëntatie Begeleiding.

[33]Verhoef, M. (2019). Switchgedrag van mbo studenten. Onderzoeksverslag. Doetinchem, Graafschap College.

[34]In:Tiemeijer, W.L. (2011). Hoe mensen keuzes maken. De psychologie van het beslissen. Amsterdam, Amsterdam University Press.

[35]In:Tiemeijer, W.L. (2011). Hoe mensen keuzes maken. De psychologie van het beslissen. Amsterdam, Amsterdam University Press.

[36]In:Tiemeijer, W.L. (2011). Hoe mensen keuzes maken. De psychologie van het beslissen. Amsterdam, Amsterdam University Press.

[37]Sitskoorn, M. (2016). Ik2. De beste versie van jezelf. Ontwikkel je hersenen en bereik je doelen met het EFFECT-programma. Deventer, Vakmedianet.

[38]Jolles, J. (2017). Het tienerbrein. Amsterdam University Press.

1.3 Hoe ziet het studiekeuzeproces er uit?

Meestal wordt er vanuit gegaan dat het proces van studiekeuze begint op de middelbare school, waarbij een aantal fasen onderscheiden kunnen worden. Vanuit de ontwikkelingspsychologie worden over het algemeen zes fasen benoemd[39]:

- Bewustwording van de noodzaak tot kiezen (motivatie)
- Exploratie van het zelf (interesses en vaardigheden)
- Exploratie van de omgeving (keuzemogelijkheden)
- Diepte exploratie van enkele geselecteerde opties
- Beslissen
- Binden

Voordat jongeren een goede keuze kunnen maken moeten ze ***gemotiveerd*** zijn om een keuze te maken. Het maken van een keuze is geen momentopname, maar een proces. Jongeren dienen zich hier bewust van te zijn. Dan volgt de ***exploratiefase***; de jongeren verkennen hun eigen interesses en vaardigheden en de mogelijkheden die de omgeving hen biedt. Op deze fase wordt uitvoerig ingespeeld door hogescholen en universiteiten, voornamelijk de exploratie van de keuzemogelijkheden.

Door middel van open dagen, meeloopdagen, proefstuderen etc. kunnen jongeren een beeld krijgen van opleidingen die ze kunnen volgen en verkennen of deze aansluiten bij hun eigen interesses en vaardigheden. Uiteindelijk neemt de jongeren op basis van exploratie een ***beslissing***, waarna de fase van ***binding*** volgt, waarbij de jongeren wel of geen committment ontwikkelt ten aanzien van de gemaakte keuze.

1.3.1 Motivatie

Motivatie speelt dus een belangrijke rol in het studiekeuzeproces. In het model voor het studiekeuzeproces behoort het tot de eerste fase: motivatie is hierin voorwaardelijk voor het maken van een juiste studiekeuze. Motivatie wordt gezien als een cruciale factor bij elke vorm van gedrag, het is als het ware de motor die ons ‘aanzet’. Dus ook bij het maken van een belangrijke keuze als de studiekeuze. Maar ondanks het belang dat aan motivatie toegekend wordt, lijkt het toch een wat ongrijpbaar begrip, waar inmiddels vele verschillende theorieën en modellen voor zijn ontworpen. Vrijwel alle modellen over motivatie gaan uit van een onderscheid tussen ***intrinsieke en extrinsieke motivatie***.

[39]Germeijs, V., &Verschueren, K. (2006). High school students‘ career decision-making process: Development and validation of the study choice task inventory. Journal of Career Assessment, 14(4), 449-471.

Intrinsieke motivatie verwijst naar drijfveren die uit de persoon zelf komen, zoals persoonlijke interesse of ambities. Extrinsieke motivatie omvat factoren uit de omgeving, die de persoon aanzetten tot een bepaald gedrag, zoals straf en beloning. Onderstaand plaatje laat het verschil goed zien.

Afbeelding verkregen via https://www.desteven.nl/leerdoelen/leidinggevende-manager/motiveren/intrinsieke-motivatie-vergroten-medewerkers

De bekendste theorie over motivatie is de Zelf Determinatie Theorie (ZDT)[40]. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen ***autonome*** vormen van motivatie, waarbij de keuze voortkomt uit drijfveren vanuit de persoon zelf en ***gecontroleerde*** motivatie, waarbij drijfveren voor keuzes buiten de persoon zelf liggen. Uiteindelijk zijn er op basis van dit onderscheid tussen intrinsiek/ extrinsiek en gecontroleerde en autonome motivatie verschillende typen van motivatie te onderscheiden, zoals te zien is in onderstaand schema:

Amotivatie	**Extrinsieke motivatie**				**Intrinsieke motivatie**
Geen regulatie	Externe regulatie	Introjectie	identificatie	Integratie	Intrinsieke regulatie
Geen intentie om actie te ondernemen	Actie op basis van vermijden van straffen en verkrijgen van belonen.	Actie om schuldgevoel/schaamte te vermijden of eigenwaarden te behouden	Persoonlijke waarde toekennen aan de activiteit	De activiteit sluit aan bij de persoonlijke waarden	De activiteit zelf geeft voldoening en plezier
	Gecontroleerde motivatie		**Autonome motivatie**		
Lage kwaliteit motivatie ←				→ **Hoge kwaliteit motivatie**	

[40]Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227-268

De vorm van motivatie blijkt een rol te spelen in de keuze en het risico op uitval later, mits gemeten bij het begin van de opleiding; studenten die dan een gecontroleerde vorm van motivatie voor hun studie hebben, lopen een iets groter risico om later uit te vallen[41]. Hierbij is het belangrijk om te kijken naar motivatie bij het begin van de opleiding, omdat verwachtingen van studenten die ze vooraf over de opleiding hadden, vaak niet blijken te kloppen, of lijken te berusten op misverstanden.

1.3.2 Cognities versus emoties

Opvallend aan bovenstaande modellen, is dat het studiekeuzeproces benaderd wordt als een *cognitief* en *rationeel* proces. Zoals we eerder aangaven is het echter de vraag of het studiekeuzeproces een (volledig) rationeel proces is, waarin een simpele match gemaakt wordt tussen eigen interesses en vaardigheden en het studieaanbod. Verschillende onderzoeken tonen inmiddels aan dat het studiekeuzeproces van jongeren niet overwegend een rationeel proces is, maar dat ook emotie een rol speelt[42].

Daarnaast benadrukken verschillende theorieën de rol van identiteitsvorming in het studiekeuzeproces. De leeftijd waarop jongeren geconfronteerd worden met het maken van een studiekeuze is ook de leeftijd waarop veel jongeren nog bezig zijn met identiteitsvorming. Meerdere onderzoekers beargumenteren daarom dat studiekeuze niet los gezien kan worden van identiteitsvorming, immers, ‘je bent wat je kiest’[43]. Vanuit deze gedachte maakt het proces van studiekeuze een wezenlijk onderdeel uit van identiteitsvorming. In dit proces speelt ook de sociale omgeving een belangrijke rol. Ideaal gezien ondersteunt de sociale omgeving een jongere in zijn of haar identiteitsontwikkeling; in ieder geval kan de identiteitsontwikkeling niet los gezien worden van de relatie met de sociale omgeving. Bijvoorbeeld in de vorm van gesprekken die de jongeren heeft ten aanzien van studiekeuze met ouders en vrienden.

1.3.3 Beroepskeuzerijpheid

Binnen de ontwikkelingsgerichte benadering van studie- en beroepskeuze, wordt gebruik gemaakt van het begrip ‘***beroepskeuzerijpheid***’. Dat wordt gezien als de mate waarin iemand in staat is om bepaalde eisen uit te voeren, die vanwege zijn biologische en sociale ontwikkeling in combinatie met de verwachtingen van de samenleving, aan hem gesteld worden. Het begrip beroepskeuzerijpheid loopt deels parallel met de loopbaancompetenties van Kuijpers en Meijers. Een verschil met de loopbaancompetenties is dat het begrip career maturity parallel loopt aan leeftijd aan schooljaar, en daarmee een betere indicator lijkt te zijn voor de fase van ontwikkeling[44].

---

[41]Meens, E.E.M., Bakx, A.W.E.A., Klimstra, T.A., &Denissen J.J.A. (2018). The association of motivation and identity with students´ achievement in higher education. Learning and Individual Differences, 64, 54-70.
[42]Kunnen, E.S. (2013). The Effects of Career Choice Guidance on Identity Development. Hindawi Publishing Corporation Education Research International Volume 2013, Article ID 901718.
[43]Meens, E. (2019). Motivatie en keuzes; een kwestie van verwachtingen. Loopbaanvisie, april 2019.
44 In: Luken, T (2011). Loopbaanbegeleiding schiet te lerende voorbij. Luken Loopbaan Consult.

Het begrip beroepskeuzerijpheid omvat volgens Brown en McPartland[45] vier kernaspecten:

- Vastbeslotenheid ('careerdecidedness'): studenten die meer vastbeslotenheid ervaren wat betreft hun loopbaan, hebben minder problemen met het maken van hun keuze.
- Loopbaanplanning: er lijkt een relatie te zijn tussen loopbaanplanning en beroepskeuzerijpheid enerzijds met de realisatie van loopbaanmogelijkheden anderzijds.
- Loopbaanexploratie: het verwerven van de competentie loopbaanexploratie draagt bij adolescenten positief bij aan latere aanpassing aan het werk.
- Beroepsidentiteit: een stabiel beeld van doelen, interesses en talenten draagt positief bij aan het loopbaankeuzeproces, waarbij een beperkt gevormde beroepsidentiteit zorgt voor besluiteloosheid.

1.3.4 Commitments en binding

Vanuit de identiteitstheorie wijzen Bosma en Kunnen erop dat het belangrijk is voor een jongere ***commitment*** te vormen, oftewel bindingen aan te gaan op belangrijke levensgebieden, en benadrukken de dynamische aspecten van dit ontwikkelingsproces (Bosma en Kunnen, 2005). Het begrip commitment speelt daarmee ook een belangrijke rol in het studiekeuzeproces, en wordt vooral gedreven door de belangen die iemand heeft om een bepaalde keuze te maken. Deze bepalen of iemand wel of niet een sterke commitment heeft aan de gekozen studie. Deze commitment kan over het gehele studieproces veranderen en ontwikkelen, waarbij ook het begrip exploratie weer om de hoek kan komen kijken. Gezien het feit dat veel studenten verkeerde verwachtingen blijken te hebben zou het zo kunnen zijn dat commitment aan de gemaakte studiekeuze voor de start van de studie heel hoog is, maar verandert zodra de student gestart is[46].

Volgens Brummelhuis (2019)[47] zijn er vier categorieën die maken dat studenten op hun studiekeuze terugkomen, een nieuwe keuze maken en switchen van opleiding:

- Cognitief (onvoldoende in staat om de opleiding tot goed resultaat te brengen, studieresultaten blijven achter)
- Externe factoren die van invloed zijn op de studie (beïnvloeding uit de sociale omgeving, gebeurtenissen tijdens de studie, instabiele sociale omgeving)
- Optreden of aanwezig zijn van fysieke of psychische beperkingen
- Verkeerde keuze gemaakt

[45] In: Meijers, F., Kuijpers, M & Winters, A. Leren kiezen / kiezen leren. 's-Hertogenbosch/Utrecht, Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO).
[46] Zie ook het onderzoek naar de studiekeuzecheck bij de HAN
[47] Brummelhuis, Eric Jan. Graafschap College, mei 2019. Switchgedrag bij Travel, Leisure en Hospitality. Hoe kunnen we het verminderen?

Steens (2011)[48] spreekt van ***push- en pullfactoren*** die een student aanzetten tot switchgedrag, namelijk:

- Interesse en studievoorkeur (pull)
- Carrière- of werkperspectieven (pull)
- Studielast of studieresultaten (push)
- De wijze waarop de studie aangeboden wordt (push)
- Persoonlijke problemen of toevallige gebeurtenissen (push)

Ondanks de aanwezigheid van dergelijke push- en pullfactoren blijven studenten soms toch doorgaan met de studie. Dit komt volgens Steens doordat er dan sprake is van 'beschermende factoren' zoals financiële redenen, geen studievertraging willen oplopen, druk vanuit de ouder, werkgever of opleiding, binding met studiegenoten/docenten, het behalen van goede studieresultaten, goede kans op een baan of vervolgstudie of simpelweg het ontbreken van een goed alternatief.
Bovenstaande laat zien dat er verschillende factoren zijn die leiden tot het herzien van een gemaakte keuze, maar in het onderzoek naar studievoortgang en uitval lijkt deze benadering van studiekeuze nog onderbelicht en lijkt de studiekeuze een moment te zijn.

1.4 Conclusies op basis van de literatuur

Vanuit de hiervoor besproken theorie over het studiekeuzeproces en keuzes maken in het algemeen zijn een aantal conclusies te trekken over de problematiek rondom studiekeuze. Een van de belangrijkste constateringen is dat de benadering van studiekeuze als een cognitief en rationeel proces tekortschiet. De aanname die ten grondslag ligt aan veel beleid ten aanzien van de ondersteuning van het studiekeuzeproces is dat de juiste input (informatievoorziening/ voorlichting) automatisch leidt tot de juiste output (een goede studiekeuze): de ***matchingsgedachte.*** Deze benadering schiet tekort wanneer andere inzichten rondom keuzeprocessen in het algemeen en het studiekeuzeproces in het bijzonder worden meegenomen. Voor de jongere is de studiekeuze niet een puur rationele afweging. Jongeren bevinden zich in een fase van ***identiteitsontwikkeling***, waardoor ook ***sociale omgeving*** belangrijk is bij het maken van een studiekeuze. Ook Dit studiekeuzeproces stopt bovendien niet op het moment dat een student zich heeft ingeschreven voor een opleiding; uit onderzoek blijkt dat voor veel studenten de verwachtingen van de opleiding niet blijken te kloppen met de realiteit. Hierdoor gaat het studiekeuzeproces door ná de start van de opleiding.

Daarnaast spelen motivatie, commitment en emoties een rol in het studiekeuzeproces, waarbij het niet gaat om een duidelijk af te bakenen moment van kiezen, maar een dynamisch proces. Hieronder

[48] In: Román, A. & Wijk, van, B. (2012). De middenweg tussen blijven en uitvallen: switchen; Verkenning van de effecten van switchen tussen de domeinen in het mbo (bol niveau 4). 's-Hertogenbosch/Utrecht, Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO).

worden de bevindingen met betrekking tot de rol van motivatie, commitments en emoties en de implicaties voor studiekeuze besproken.

De rol van motivatie

Motivatie is een belangrijke voorwaarde voor het ingaan van het studiekeuzeproces. De jongere moet zich bewust zijn van het belang van een juiste studiekeuze, zodat er een exploratie plaats kan vinden van verschillende mogelijkheden. Daarnaast blijkt dat ***het type motivatie van invloed is***. Jongeren die bij het begin van de studie intrinsiek gemotiveerd zijn voor de opleiding hebben een grotere kans om de studie af te maken dan studenten die een gecontroleerde vorm van motivatie hebben (zoals bijvoorbeeld extrinsieke motivatie). Dit heeft te maken met het feit dat jongeren nogal eens met verkeerde verwachtingen aan een opleiding beginnen en motivatie die een student heeft voordat hij begint aan de opleiding kan veranderen.

De rol van commitments

Commitments spelen een belangrijke rol in studiekeuze, maar kunnen ook een belangrijke rol spelen in de keuze om te stoppen of te switchen. Dit ***commitment heeft te maken met belangen***: welk belang heeft een student bij het kiezen van een bepaalde opleiding en welk belang heeft de student bij de beslissing om te stoppen of te switchen?

Studenten die overwegen een andere studiekeuze te maken, kunnen geneigd zijn vast te houden aan hun oude studie, omdat de nadelen van het switchen of van de beoogde studie groter zijn dan de voordelen en omdat zij de toekomstige situatie bekijken vanuit het actuele moment en weinig rekening houden met veranderingen in de toekomst. Dus wat nu belangrijk is (bijvoorbeeld reisafstand of de keuze van vrienden) kan de keuze mede bepalen. Ook de rol van de sociale omgeving kan hierin een belangrijke rol spelen. De studiekeuze van vrienden of de voorkeur van ouders vergroot de kans dat een jongere voor een bepaalde opleiding kiest, maar ook bij de keuze om te stoppen of te switchen speelt de sociale omgeving een rol. De rol van deze sociale omgeving wordt waarschijnlijk groter naarmate de binding met deze omgeving groter is.

De rol van emoties

Vaak wordt het studiekeuzeproces benaderd als een rationeel of cognitief proces waarin de juiste voorlichting leidt tot de juiste keuze, door middel van exploratie. Hierin wordt vaak niet meegenomen dat in het studiekeuzeproces ***emoties een sterke rol kunnen spelen***. Zo kan initiële emotie een sterke invloed hebben, bijvoorbeeld bij een eerste kennismaking met school of het toekomstige beroep. Hierbij kan het ook gaan om factoren die wellicht minder voor de hand liggend zijn, zoals de sfeer in het gebouw, reisafstand of de indruk die één bepaalde docent in bijvoorbeeld een proefles achterlaat.

Hierbij speelt ook ***framing*** een rol: negatieve informatie heeft meer invloed dan positieve informatie en heeft daarom meer invloed. Hierbij kunnen jongeren ook sterk beïnvloed worden door sociale normen of verwachtingen van peers, ouders of andere belangrijke personen in de sociale omgeving. Emotie speelt ook een rol op het moment dat studenten het gevoel hebben een verkeerde keuze hebben gemaakt. Dit kan hun gevoel dat ze in staat zijn om de juiste keuze te maken negatief beïnvloeden.

Overige conclusies

In het algemeen kunnen ervaringen van leeftijdgenoten met de beoogde studie van belang zijn voor de keuze. Eerlijke verhalen van peers kunnen helpen bij de keuze. Sociale beïnvloeding kan positief ingezet worden in de begeleiding van leerlingen, waarin zij aangemoedigd worden bij de stappen in hun keuzeproces. Ten slotte zou er meer sprake moeten zijn van een keuzeproces in plaats van een keuzemoment, om te voorkomen dat emoties, stemmingen of moeheid een te grote invloed hebben. Dit pleit voor het inbouwen van meerdere keuzeactiviteiten in het studiekeuzeproces. Ook is het belangrijk dat begeleiders zich bewust zijn van sociale vergelijkingsprocessen: ervaringen van peers kunnen invloed hebben op de zelf-effectiviteit van een student.

2 STUDIEKEUZEPROCESSEN – DE PRAKTIJK

In dit hoofdstuk verlaten we de literatuur en duiken we de praktijk in. Hieronder beschrijven we eerst hoe we te werk zijn gegaan en daarna analyseren we de opbrengst.

[49]

2.1 Ophalen van verhalen - werkwijze

De dataverzameling voor het praktijkonderzoek is gestart in februari 2020. Het onderzoek is uitgevoerd onder zowel stoppers als blijvers. Met ***stoppers*** bedoelen we studenten die hun opleiding voortijdig hebben afgebroken. ***Blijvers*** zijn studenten die nog steeds de opleiding van hun keuze volgen. Bij beide type studenten gaat het in dit onderzoek om twee momenten: het eerste moment is het moment van studiekeuze. Het tweede moment is bij stoppers het moment van besluit om te stoppen met de opleiding. Bij blijvers gaat het om het moment dat ze zich thuis voelen en merken dat ze bij deze opleiding op de juiste plek zitten.

Dit onderzoek is gestart vanuit de vooronderstelling dat het moment waarop studenten besluiten om te stoppen of te blijven vaak specifiek te benoemen is. Er is een af te bakenen moment waarop een student definitief een beslissing neemt. Bij stoppen is dit moment naar verwachting specifieker aan te geven dan wanneer een student twijfelt over studiekeuze en besluit om door te gaan. Zeker bij een beslissing om te stoppen verwachten we dat er een duidelijke aanleiding, gebeurtenis of ervaring is die maakt dat een student definitief de knoop door hakt. In dit onderzoek zijn we op zoek naar deze specifieke momenten.

Hierbij moeten we tevens in overweging nemen dat het besluit van een student om te stoppen of door te gaan vaak het directe gevolg is van één bepaalde gebeurtenis of moment, maar dat er een proces aan voorafgegaan is, dat uiteindelijk meeweegt in het besluit. Het is dus van belang om ook deze context in kaart te brengen. We benaderen het besluit van een student dus niet als één gebeurtenis, maar als het resultaat van een proces; tegelijkertijd verwachten we dat het uiteindelijke besluit een duidelijk af te bakenen moment is. We beschrijven het moment dat de student zich herinnert en

[49] Foto van Andrea Piacquadio, rechtenvrij verkregen via www.pexels.com

daarmee denken we dat het een belangrijk moment is geweest. Er ligt dan emotionele lading op, waardoor we denken dat het echt belangrijk is.

Dataverzameling

De eerste gesprekken zijn ***face-to-face*** gevoerd met studenten op locatie. Door de Corona-maatregelen is dit vanaf maart 2020 niet meer mogelijk geweest. Gesprekken vanaf maart zijn grotendeels via ***Microsoft Teams of telefonisch*** gevoerd. Voorafgaand aan het onderzoek is besloten om zowel gesprekken te voeren met studenten die nog studeren aan de opleiding waarmee ze begonnen zijn, als met studenten die met hun opleiding gestopt zijn. De beslissing om een opleiding voort te zetten of voortijdig te beëindigen kunnen we op deze manier van twee kanten benaderen. Studenten zijn op verschillende manieren benaderd; blijvers zijn veelal rechtstreeks benaderd op locatie (I/O-gebouw van de HAN). Stoppers zijn benaderd via slb'ers, via het studiewisselpunt en via de studieverenigingen.

Methode van onderzoek

Voor het onderzoek zijn ***narratieve gesprekken*** gevoerd[50] . Narratieve gesprekken onderscheiden zich door de manier van vragen stellen. Hierbij is het verhaal van de student leidend en wordt zo min mogelijk gestuurd tijdens het gesprek. In dit onderzoek is vooral gevraagd naar de beleving van een specifiek moment (studiekeuze, stoppen of blijven). Er zijn gesprekken gevoerd met in totaal 28 (oud-) studenten van de HAN. Van deze studenten waren er twaalf in het afgelopen jaar gestopt met hun opleiding. Bijna alle studenten studeren of hebben gestudeerd aan één van de opleidingen die zijn gevestigd in het I/O-gebouw (lerarenopleidingen en L&D), met uitzondering van twee studenten die studeren bij de opleiding verpleegkunde. Alle gesprekken zijn opgenomen en later uitgewerkt. Voor de opnamen is toestemming aan de studenten gevraagd in het kader van de AVG. Alle gegevens zijn anoniem verwerkt.

Beschrijving van de analyse

Studenten is gevraagd naar ***twee specifieke keuzemomenten*** namelijk (1) het moment waarop ze besloten om de studie te gaan doen die ze nu volgen en (2) het moment waarop ze besloten te stoppen, dan wel het moment dat ze zeker wisten dat ze voor de goede opleiding hadden gekozen of zich echt thuis voelden op de opleiding. In de gesprekken is gepoogd deze momenten zo specifiek mogelijk te achterhalen; er is met name doorgevraagd op het benoemen van deze momenten (wie was er bij, waar was het, wat voor een dag was het etc.). Op deze manier is geprobeerd het verhaal van de student rondom studiekeuze in kaart te brengen.

[50] Tesselaar, S., &Scheringa, A. (2013). Storytelling handboek. *Organisatieverhalen voor managers, trainers en onderzoekers.*Amsterdam: Uitgeverij Boom.

De resultaten van de gesprekken zijn uitgewerkt in een ***verhalenweb*** volgens een aantal stappen. In een eerste stap is gekeken of er sprake is van een verhaal: is er een specifiek moment in het verhaal te duiden waarop een keuze gemaakt wordt? In een verhaal is daarnaast sprake van een context, een aantal gebeurtenissen of ervaringen die bijdragen aan de uiteindelijke beslissing. Bij acht gesprekken was er geen sprake van een verhaal, deze gespreksverslagen zijn niet meegenomen in de analyse. Hiermee zijn uiteindelijk twintig gespreksverslagen geanalyseerd. Bij een aantal gespreksverslagen waren meerdere verhalen te onderscheiden, bijvoorbeeld het verhaal om een bepaalde studie te kiezen én het verhaal om vervolgens deze studie voortijdig te beëindigen.

Na het selecteren van de juiste gespreksverslagen heeft elk gesprek een titel gekregen. Bij deze titel van het verhaal zijn eigen woorden rondom het keuzemoment van de student gebruikt. Daarnaast is gekeken naar de ***thema's*** die terugkomen in de verhalen. De thema's zijn benoemd op basis van intersubjectiviteit, de deelnemers aan het onderzoek hebben eerst zelf thema's benoemd, waarna gekeken is naar overeenkomsten en verschillen. Op basis van deze vergelijking zijn de definitieve thema's benoemd. Als een thema in drie of meer verhalen voorkomt, wordt er gesproken van een ***patroon***. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen de verhalen van de huidige studenten van de HAN en de ex-studenten die vroegtijdig hun studie hebben afgebroken. De patronen worden hieronder toegelicht aan de hand van citaten.

2.2 Analyse van de verhalen - opbrengst

Hieronder worden de resultaten van het onderzoek besproken; dit gebeurt apart voor blijvers en voor stoppers. Voor beide groepen zullen de patronen worden besproken die terugkwamen in de gespreksverslagen. Daarna beschrijven we nog een aantal thema's die vaak genoemd zijn in de gesprekken.

2.2.1 De blijvers

Bij de blijvers onderscheiden we de volgende patronen:

- 'De opleiding past bij mij'
- De pedagogische leeromgeving van de HAN
- Positieve stage-ervaringen
- Ouders.

Deze patronen worden hierna toegelicht aan de hand van citaten.

‘De opleiding past bij mij’

“Ooh spelling, daar ben ik goed in.”

Het eerste patroon dat we tegenkomen in de verhalen van blijvers is ***‘de opleiding past bij mij’***. Studenten geven aan dat de opleiding past bij hun interesses en zij zien mogelijkheden om vaardigheden te ontwikkelen die zij belangrijk vinden.

Bij de lerarenopleidingen noemen studenten bijvoorbeeld dat ze goed zijn in het vak waarvoor ze worden opgeleid:

“Er waren ook een paar studenten die vertelden wat ze er zelf van vonden, de beruchte spellingstoets lag daar ook. Ik dacht: ooh spelling, daar ben ik goed in, dus alles bij elkaar opgeteld dacht ik dat is super leuk.”

Studenten noemen ook in een aantal gevallen het omgaan met kinderen als iets dat bij ze past. Soms zeggen studenten dat ze altijd al leraar wilden worden. Wanneer dit idee tijdens de opleiding bevestigd wordt, dan bevestigt dit voor student de keuze:

“Dit kan ik, hier kan ik mee omgaan, ik kan met pubers omgaan en informatie overbrengen, ondanks dat ze dat niet willen.”

Samenvattend kunnen we zeggen dat studenten aangeven dat het gevoel dat de opleiding bij ze past bijdraagt aan het gevoel dat ze op de juiste plek zitten.

Pedagogische leeromgeving van de HAN

“Dat vond ik ook wel het voordeel ten opzichte van de universiteit en dat kleinschalige.”

Het tweede patroon dat we herkennen bij studenten die bij de opleiding blijven is de ***pedagogische leeromgeving van de HAN.*** Deze past bij hun behoeften. Zij voelen de ruimte om zich te ontwikkelen, eigen keuzes te maken en voelen zich verbonden met hun docenten en medestudenten. Zij ervaren een prettige sfeer binnen de opleiding. Meerdere studenten geven dit aan als zijnde een pluspunt van hun opleiding en daarmee onderdeel van het gevoel dat ze op hun plek zitten.

“…aangegeven aan mijn slb’er dat ik me verveelde. Dus ik heb wat tweedejaarsvakken gevolgd, en toen zeiden ze, die kan je ook alvast op de master gaan volgen. Wel meegedacht. Dat vond ik ook wel het voordeel ten opzichte van de universiteit en dat kleinschalige. Dat is ook de reden dat ik nu nog studeer”.

Positieve stage-ervaringen

“Ik zat daar een beetje te genieten.”

Het derde patroon dat studenten noemen is ***positieve stage-ervaringen*****.** Deze ervaringen dragen bij aan hun gevoel dat zij een goede keuze hebben gemaakt voor hun studie. De stage geeft de studenten een inkijk van hoe hun carrière zal zijn, met de bijbehorende ups en downs. Veel studenten geven aan dat het ervaren plezier in de praktijk hun een gevoel van juiste studiekeuze geeft.

“En ik zat daar een beetje te genieten van hoe zij haar les deed en ik zat achteraan te luisteren hoe zij het deed. Toen bij zelfstandig werken staken mensen hun vingers op en ik ben er

gewoon op af gaan lopen. Zo van o, zij heeft een vraag, maar de docent is bezig, maar ik help je wel. En gewoon het enthousiasme van die kinderen: van 'die persoon wil me helpen, wat leuk' en dat ik me er niet oncomfortabel bij voelde, maar het echt leuk vind om op ze af te stappen en te helpen. Dat zorgde ervoor dat ik dacht, ja, dit is echt wat ik wil doen".

Eén van de zaken die studenten ook noemen is de positieve feedback die studenten soms krijgen tijdens hun stage. Als een student bijvoorbeeld complimenten krijgt van collega's en/of leerlingen dan voelen ze zich daardoor gezien, gehoord en gewaardeerd binnen hun toekomstige werkveld. Dit draagt bij aan positief gevoel. Daarnaast wordt enthousiasme van stagebegeleiders genoemd als een belangrijke positieve factor die bijdraagt aan het gevoel dat studenten op hun plek zitten.

"Ik ging daar naar toe, ik wist niet wat ik moest verwachten, ik had gewoon een mooi colbertje aan. En die mevrouw was super enthousiast. En ik ook. Ik stond helemaal te popelen."

<u>Open communicatie tussen ouder en student</u>

"Gewoon zo'n vader-dochter-moment."

Ouders hebben bij studenten een grote rol in de studiekeuze van de studenten. In het geval van blijvers gaat het hier vaak over een positieve rol. ***Open communicatie tussen ouder en student*** is hierin een belangrijke factor. Een open manier van communiceren door ouders lijkt de student te kunnen helpen bij het maken van een goede studiekeuze.

"Volgens mij was het gewoon in de woonkamer. Gewoon zo'n vader-dochter-moment van oké, wat gaan we nu doen qua opleiding. We zaten wat dingen op te schrijven, van wat vind je nou leuk en niet leuk. (...) Hij is daar heel begeleidend in. Dat is hij nog steeds. Ik ben de oudste van vijf, er zijn er gewoon nog vier na mij, dus altijd met dat boekje erbij, wat is leuk en wat is niet leuk. (…) Op mij gericht, dus niet wat hij leuk vindt wat ik zal doen, maar echt waar ik mijn plezier uit haal. (…) Want je denkt wel, maar als je het hardop zegt en deelt met iemand die je heel goed kent, dan kun je tot een beslissing komen."

Uit bovenstaand voorbeeld blijkt dat deze open communicatie vooral bestaat uit een belangstellende en begeleidende rol van ouders, gericht op het kind.

2.2.2 De stoppers

De patronen die genoemd worden bij stoppers zijn

- Twijfel over de studiekeuze
- Druk van ouders
- Verlichtende hand van belangrijke volwassenen

Hieronder volgt een toelichting op basis van de gesprekken.

Twijfel over de studiekeuze

"Ik was uitgeschreven bij defensie en wilde niet een heel jaar niks doen."

Een aantal stoppers geeft aan bij voorbaat al te ***twijfelen*** over hun studiekeuze. Zij moesten van zichzelf, ouders, of anderen een studiekeuze maken en kozen daardoor voor een studie, waar zij eigenlijk al over twijfelden. Een combinatie van deze twijfel en een andere tegenslag zorgde vaak voor het vroegtijdig afbreken van hun studie.

"Ik was dus uitgeschreven bij defensie, best laat, einde van de zomervakantie nog. En ik wilde niet een heel jaar niks gaan doen eigenlijk. Dus ik dacht, dan ga ik maar een studie zoeken en ik dacht, ik vind natuurkunde leuk en ik wil mensen iets leren. Docent natuurkunde, hey, goede optie, dus dan ga ik dat maar doen."

Druk van ouders

"Huilend heb ik me aangemeld"

Ouders en familie lijken ook een grote rol te hebben bij de keuze van studenten om te stoppen met hun opleiding. Echter is deze rol bij stoppers tweeledig. Enerzijds kunnen ***ouders druk opleggen*** bij hun kind om een studiekeuze te maken waar het kind nog helemaal niet zeker van is**.** In de opgehaalde verhalen resulteert deze opgelegde druk in het vroegtijdig afbreken van de studie. Naarmate de tijd vordert, worden de twijfels van de student bevestigd en kiest hij of zij ervoor om de studie niet af te maken.

"Ik moest van mijn ouders gaan kiezen, het werd echt tijd. Huilend heb ik me aangemeld voor de opleiding. Omdat ik er niet uit was wat ik eigenlijk wilde. Ik vond de opleiding wel interessant maar wist eigenlijk ook dat ik nog niet kon beslissen."

Verlichtende hand van belangrijke volwassenen

"Zij gaf aan dat het jaar niet is weggegooid."

Daarnaast kunnen ouders en andere nabije volwassenen ook ***helpen*** bij de moeilijke keuze om vroegtijdig te stoppen met de opleiding. Een aantal studenten beschrijft open gesprekken die ze hebben gevoerd, waarbij deze volwassenen dezelfde twijfel aangeven bij de student en ook stellen dat hij of zij niet op de juiste plek zit. Zij zien het vroegtijdig afbreken van hun studie dan niet als falen, maar als een leerproces. Deze attitude ***verlicht de druk bij de student*** waardoor hij of zij met minder angst of verdriet kan stoppen met de gekozen opleiding.

"Ik had een gesprek met (… slb'er). Zij gaf aan dat het jaar niet is weggegooid. Dat wat ik geleerd heb niet weg is, maar dat ik daarvan groei. Ik wist al langer dat deze opleiding niet bij mij past. Dat het niet is wat ik wil. Door wat (… de slb'er) aangaf, voelde het voor mij goed om te stoppen. Ik heb er met mijn ouders over gehad. En toen ik dit vertelde voelde het goed."

2.2.3 Overige thema's

Naast bovengenoemde patronen zijn er nog een aantal thema's die niet vaker dan drie keer genoemd werden, maar wel herkenbaar genoeg zijn om hier te noemen. Het eerste thema is ***binding***. Een aantal studenten geeft aan dat 'thuis voelen' een belangrijk aspect is. Het gaat dan om goed contact met medestudenten, maar ook goed contact met docenten. Ook noemen studenten het ***gevoel van falen*** dat soms gepaard lijkt te gaan met het voortijdig afbreken van een opleiding. Studenten hebben het gevoel dat ze meteen de juiste opleiding moeten kiezen. Een student geeft hierbij aan een keuze te hebben gemaakt vanuit een negatieve gedachte, namelijk om geen heel jaar niks te willen doen. De optie van een tussenjaar wordt ook niet altijd gezien als een optie om je studiekeuze te heroverwegen. Een aantal studenten geeft aan dat ***gesprekken met peers*** doorslaggevend zijn geweest in studiekeuze of in de keuze om te stoppen met de opleiding. Studenten geven ook in sommige gevallen ***impulsieve keuzes*** te maken. Een impulsieve keuze voor een opleiding lijkt vaak te leiden tot vroege uitval.

3 WAT LEREN WE HIER VAN? - CONCLUSIES EN ADVIEZEN

Aan de hand van de opgehaalde verhalen kunnen we een aantal conclusies trekken, die we hieronder weergeven, gevolgd door een aantal adviezen.

- Het is inderdaad belangrijk dat de opleiding past bij de interesses, maar het lukt niet altijd om studenten een goed beeld te geven. Studenten staan hier ook niet altijd voor open, wat maakt dat verwachtingen niet altijd waargemaakt worden. Dit leidt tot uitval, die terug te herleiden is tot de vraag 'past de opleiding bij de verwachtingen die je er vooraf van had?
- Twijfel voor de start leidt vaak tot uitval.
- Studenten zijn nog niet altijd klaar voor het maken van een studiekeuze ***(beroepskeuzerijpheid)***'. Pushen leidt vaak tot verkeerde keuzes. Keuze maken vanuit negatieve overwegingen (ik wilde niet een heel jaar niks doen) is niet verstandig.
- Binding speelt een rol, met name bij de blijvers.
- Positieve feedback speelt ook een belangrijke rol, met name bij blijvers.
- Sociale omgeving speelt een belangrijke rol ***(identiteitsvorming)*****.** Jongeren zijn makkelijk beïnvloedbaar en maken daardoor soms impulsieve keuzes.
- Ouders hebben een hele belangrijke rol, zowel positief (open gesprek voeren, jongeren moet zelf de keuze maken) als negatief (nu moet je kiezen).
- Studenten voelen een druk om meteen de goede keuze te maken. Verkeerde keuze wordt ervaren als falen. Dit terwijl switchers soms ook aangeven dat ze er veel van hebben geleerd.

<u>Adviezen</u>

- Wees realistisch over de ***studiekeuzecheck***. Studenten voelen op het moment van de studiekeuzecheck een committment aan deze keuze. Zorg voor een follow-up van de studiekeuzecheck ná de start van de opleiding. Maak twijfel over keuze vooraf bespreekbaar. Zet peers in bij de studiekeuzecheck: persoonlijke benadering is belangrijker dan het geven van een advies (dat toch niet opgevolgd wordt).
- Haal het stigma van uitval of switch weg en heroverweeg de term 'exit-gesprek.'
- Haal de druk weg van het meteen moeten maken van de juiste keuze. Faciliteer de ***mogelijkheid om te switchen***, zeker gezien het aantal studenten dat kort na de start van de opleiding al gaat twijfelen als gevolg van verwachtingen die niet worden waargemaakt. Dit kan bijvoorbeeld door het invoeren van brede propedeusejaren of latere (flexibele) instroommogelijkheden.
- ***Geef ouders een rol in de voorlichting***. Wees bewust van de invloed die ze kunnen hebben, zowel positief als negatief en stimuleer ouders een positieve bijdrage te leveren.
- Zet ***peers*** in in de voorlichting (studenten).

- Wees ***realistisch*** in je voorlichting. Geen reclamepraatje, maar belicht ook de minder leuke of lastige elementen van een opleiding.

BIJLAGE A. NARRATIEF ONDERZOEK: STORYTELLING. WAT BRENGT HET ONS?

Bij een onderzoek hoort een reflectie met als sleutelvraag: wat hebben we er zelf van geleerd? Zo maakten we ons de technieken eigen van het verhalen ophalen en we leerden het effect en de betekenis van verhalen kennen.

We leerden technieken te gebruiken om verhalen op te halen. Dat is iets anders dan een interview afnemen. Het gaat om technieken als de juiste hulpvragen stellen (waar was je, wanneer begin het, en toen), stiltes durven laten vallen en echt scherp luisteren.

We ervaarden het effect van verhalen. Een goed verteld verhaal neemt je mee. Je krijgt er beelden bij; dat geeft betekenis. Met het vertellen van hun verhaal zijn studenten in staat treffend weer te geven wat het ze deed om te stoppen, om zich goed of juist slecht te voelen binnen een opleiding. Een goed verhaal doet iets met je, ook maanden later ken je het nog.

Natuurlijk weten we uit kwantitatief onderzoek dat de onderwijsleersituatie een rol speelt. En ook dat de sociale omgeving een rol speelt bij het besluit om een studie te starten of te stoppen. Door verhalen te bundelen ontstaat er ‘betekenis’. De sociale omgeving wordt dan de vader die een lijstje met zijn dochter opstelt om te wikken en wegen welke studie zij zou kunnen kiezen. De onderwijsleersituatie wordt dan de stage die ze voor het eerst alleen doet en die meteen heel duidelijk maakt dat ze niet iemand voor de praktijk is, maar meer voor de theorie. De studente studeert nu aan de universiteit.

Om in lijn met het narratief onderzoek te blijven hebben we hieronder kort ons eigen verhaal geschreven, vanuit de vraag ***‘neem ons mee naar het moment waarop je dacht: dit onderzoek is echt zinvol’.***

Martijn

Het moment dat ik dacht ‘dit onderzoek is zinvol’ was tijdens een van de overleggen met Christel waarin we samen de gesprekken hebben geanalyseerd. Het gesprek vond plaats via teams, ik zat beneden aan onze eettafel. Tijdens dit gesprek analyseerden we het verhaal van een student van de lerarenopleiding Wiskunde in het tweede jaar. De student beschrijft in het verslag een ‘vader-dochter moment’ waarin de vader uitgebreid de tijd neemt om de studiekeuze met zijn dochter te bespreken. Ik herinner me vooral dat ik heel vrolijk werd van dit verhaal, het was fijn om dit verhaal te lezen. Met name de rol van de vader maakte dat ik heel vrolijk werd. Waarom ik vrolijk werd van dit verhaal? Omdat de rol van ouders zo belangrijk is, en tegelijkertijd spelen ouders vaak een minder positieve rol in de studiekeuze. Dat vrolijke gevoel dat ik van het lezen van dit gesprek kreeg heeft ook te maken

met het feit dat je heel erg meevoelt met de studenten door de manier waarop we ze hun verhaal laten vertellen. Het was verfrissend om ook een keer te lezen ‘hoe het wel moet’, in tegenstelling tot veel verhalen waar ik heel erg meeleef met studenten die negatieve ervaringen hebben gehad rondom studiekeuze. Dit gevoel wil ik met dit onderzoek graag overbrengen aan anderen binnen de HAN, door dit verhaal merkte ik dat het ook op een positieve manier kan.

Mariëlle

Toen we met dit onderzoek begonnen, was ik nog maar net gestart in mijn nieuwe baan als onderzoeker bij de HAN. Het was daardoor een eerste kennismaking met een aantal collega’s buiten mijn eigen team, maar het bleek ook een kennismaking met een andere manier van onderzoek doen. Over storytelling had ik al veel gelezen, maar dan in relatie tot bijvoorbeeld marketingdoeleinden. De term storytelling doet me altijd denken aan dat fantastische tv programma ‘The Storyteller’, eind jaren tachtig, waarin oude verhalen werden verteld door een oude man aan zijn hond, die op zijn beurt commentaar levert. Associaties had ik genoeg dus, maar ik had er niet direct aan gedacht dit te kunnen gebruiken als onderzoeksmethode. Gewend aan klassieke interviewmethodes, waarin je mag (of moet) doorvragen, moest ik erg wennen aan deze manier van gespreksvoering. Ik had af en toe de neiging iets te willen vragen en moest op mijn tong bijten om het niet te doen. Maar gaandeweg merkte ik dat de waarde van deze manier van doen echt ligt in het luisteren naar het verhaal en dat vond ik mooi. Toch een beetje die Storyteller van tv – al moet die hond dan zijn mond houden.

Christel

Ik rond een gesprek af met een eerstejaars student die gestopt is met de opleiding. Ik stel haar een laatste vraag: "Wat zegt dit verhaal dat je net vertelt hebt jou?". Er valt even een stilte. De student denkt rustig na. Dan vertelt ze: "het besef dat als je er open voor staat, je er wel komt". Vanuit de opleiding krijgen we niet altijd grip op de reden van stoppen van een student. Een standaard vragenlijst levert soms standaard antwoorden op. Waarbij we zelf invulling geven aan de woorden die de student heeft gegeven. Naar een verhaal luisteren van een moment dat een student belangrijk vindt om te vertellen, vind ik bijzonder omdat het me soms raakt en ik het daardoor kan onthouden. Maar om aan het eind van het gesprek te vragen welke betekenis de student aan het verhaal geeft... Dát zorgt er voor mij voor dat we díe input hebben die de student ook echt heeft ervaren. Hiermee kunnen we het proces rondom studiekeuze verbeteren. Toen dacht ik, ja, hier doen we het voor. Daarom heeft het zin om een persoonlijk verhaal letterlijk vast te leggen.

Dick

Christel, Gabriel, Martijn en ik hadden afgesproken om in het I/O-gebouw op zoek te gaan naar studenten. Vanaf de derde verdieping liepen we naar beneden. Maar … corona: er waren bijna geen studenten. Ik zag er één. Ze zat in het blauwe kamertje van de studieverenigingen en was druk bezig

achter haar computer. Ik twijfelde: er is maar één student die we vanmiddag zullen spreken. Zal ik het maar laten? Het lijkt de moeite niet. Bovendien is ze druk bezig met haar studie. Wil ik haar wel storen? Ik doe het dan toch, loop bij haar binnen en ontvang een lach: ja hoor ik heb wel even tijd. Als het gesprek ten einde is, zegt ze dat ze het fijn vindt dat ze mocht vertellen wat ze van haar opleiding vindt, waarom ze zo er enthousiast over is. Ze vond het prettig dat er naar haar geluisterd wordt.
Ik had nog honderd andere dingen kunnen doen. Maar: toch goed dat ik bij haar naar binnen ben gelopen en naar haar verhaal heb gevraagd. Ik vroeg iets van haar, maar ik gaf haar ook iets.

Astrid

Het narratief luisteren begon bij mij in schooljaar 2019-2020. Met Jürg Thölke (tegenwoordig lector persoonlijk leiderschap) maakten we een tijdlijn in de klas. We vroegen de eerstejaars studenten om plek te nemen op die tijdlijn. Open vragen werden gesteld; wat maakte dat ze daar gingen staan? Het verhaal dat daar ontstond was een ware dialoog met ons als begeleiders en de studenten onderling. De verhalen waren van betekenis en elke student had zijn of haar beleving. Ik was op dat moment in verbinding met de studenten en luisterde. In me gebeurde er van alles, terwijl ik luisterde naar die verhalen voelde ik schaamte en schuldgevoelens maar ook voelde ik gelijkwaardigheid; het stroomde en dit voelde heel erg authentiek. Ik dacht ondertussen van alles: want ik was waarnemer van dit gesprek en wat had ik die waarneming graag gedeeld met mijn collega's van de vakgroep op diezelfde intensieve manier, want de verhalen van de studenten *raakten me*. Het waren onze eerstejaars economiestudenten. Dit jaar was ik daar geen slb'er van en ik had ze nog geen lesgegeven. Ik ging er dus onbevangen in en kwam er bevangen uit en ook veroordelend. Want ik vond dat er van alles moest. Op zo'n moment ontstond er bij mij onrust en denk ik na over allerlei interventies. Dit gesprek met deze studenten is voor mij heel erg betekenisvol geweest, een soort wake up call.

Voor mij was deze ervaring met deze eerstejaars klas de trigger en de aanleiding om ook mee te doen aan het narratievenonderzoek. Door die ervaring bij die eerstejaars besefte ik hoe vaak we goedbedoeld en niet gehinderd door enige voorkennis het verhaal niet echt horen. Als het al gaat over het bepalen van de methodiek en/of het standvastig daarin zijn, was dat al een lering van dit onderzoekje. Bij het testen van de methodiek heb ik me achteraf gerealiseerd hoe snel ook ik de neiging heb om weer vragen te stellen. Een soort van 'überich'-stemmetje zegt dan tegen me 'kop houden'.

Bij de analyse van de verhalen besefte ik wat een verhaal nu eigenlijk is. Storylistening is empathisch luisteren en dat vergt van mij de vaardigheid om te zwijgen en niet met mijn hoofd bezig te zijn maar bewust nieuwsgierig zijn naar wat zich afspeelt bij mijn studenten. Niet meteen gaan fixen maar eerst luisteren, luisteren, luisteren. De neiging om te fixen om te analyseren vanuit verschillende kijkkaders en op die manier vragen te stellen is ook bij mij een soort van ingesleten patroon.

Het overleg dat me het meeste bij staat is het overleg waarin we met elkaar gingen nadenken over *hoe* we deze vragen zouden willen gaan analyseren. In het gesprek dat we hadden waarin ik met alle goede bedoelingen van de wereld kwam met mijn kijkkader; de logische niveaus van Bateson.
Daar kwam ik weer met een oplossing om te analyseren. Terwijl ik dat opperde en er gezocht werd naar theorie en achtergrondinformatie gebeurde er van alles in ons overleg. En misschien is dat wel een parallelproces. Als je een idee hebt en je brengt dat in, is het de vraag of je nog goed luistert naar wat anderen inbrengen/ te vertellen hebben. Door überhaupt met een kijkkader te komen ontstond er wat weerstand, omdat het juist met storytelling gaat over de verhalen.

Ik heb blijkbaar een enorme behoefte als docent aan ‘dadendrang’ en onderzoek vind ik prima maar het moet wel nuttig zijn. Wat ik op zo een moment deed was in lijn met die overtuiging, maar de vraag is of ik op dat moment empathisch aan het luisteren was naar de overige collega’s. Bij analyseren leven we misschien wel in een paradigma dat we willen ‘kaderen’, categoriseren en duiden. Storytelling is in het moment en in het hier en nu en als je dan achteraf gaat analyseren ga je van associatie met dat verhaal naar dissociatie. Ook dat is leerzaam. Wat ik ermee wil zeggen is dat juist dat moment in het hier en nu van dat empathisch luisteren waarin je als het ware het verhaal van die andere inademt, zo waardevol is. Je krijgt echt veel meer mee dan wat je achteraf allemaal kunt analyseren en beschrijven alsof het een andere dimensie is.

Waar ik zelf echt aan het leren was, was toen ik de verhalen las met de bril op van de logische niveaus van Bateson (Bateson, 1972). En tegelijkertijd zit daar het gevaar dat je de opgehaalde verhalen met Storytelling ‘kapot’ analyseert.

Wat ik me realiseerde dankzij ook de standvastigheid van Christel is dat ik al weer was aangeland in het volgende hoofdstuk en dat is dat we wat hebben te doen met de begeleiding van onze studenten. Collega’s deze methodiek van empatisch luisteren naar de verhalen van studenten leren. Deze methodiek niet alleen inzetten bij de eerstejaars maar ook bij langstudeerders. Ik merk bij mezelf op zo’n moment dat ik in de “aanstand” sta. Tegelijkertijd moet ik mezelf dan afremmen en even denken ‘schoenmaker, blijf bij je leest’: eerst onbevangen luisteren, dan denken en dan pas doen. Zorgen dus dat we bij de opgehaalde verhalen van deze studenten blijven en voorkomen dat de gevoelens en gedachtes dan een loopje met je nemen. Dat maakt dat ik het ook heel krachtig vond om samen te werken met deze groep collega’s; je houdt elkaar scherp hierop.

Gabriël

Het beste moment dat ik denk ik kan kiezen is het moment tijdens een Teams-overleg, waar we het hadden over de rapportage van ons onderzoek en hoe wij het onderzoek wilden delen met de wereld. Ik was een beetje aan het zoeken naar hoe een kwalitatief onderzoek er dan uit zou gaan zien, welke taal gebruikt wordt en met welke opbouw wij zouden gaan rapporteren. Ik merkte aan mijzelf dat ik een

beetje verbaasd was over het feit dat deze rapportage zoveel afweek van wat ik gewend was van de universiteit en dat ik het gevoel kreeg dat ik iets ging rapporteren wat er echt toe deed, wat gelezen gaat worden en waar hopelijk ook iets mee gedaan wordt. Die ervaring had ik namelijk nog nooit gehad bij een stuk dat ik heb geschreven voor mijn studies. Het mogen afzetten van mijn universitaire pet, het rapporteren van een onderzoek, waar het onderzoek voor bedoeld is en altijd de praktijk in het achterhoofd houdend, hebben er voor gezorgd dat ook ik nu het nut in zie van onderzoek doen en mij hier meer in ben gaan interesseren. Wellicht dat ik hier op een X moment in de toekomst en in mijn carrière, meer mee zal doen.

OPEN UP
NEW HAN_UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
HORIZONS.